Baán Tibor

Szerepválaszaim

A Földön töltött létidő folyamatos távolodást jelent az isteni Forrástól, materializálódást, alkalmazkodást a 3D határolt világához. Megtestesülésünk szükségképp egy összetett testi-lelki program szerint történik.

Csak lassan tesszük fel első kérdéseinket a Mindenségnek, magunknak. A legfontosabb kérdésre: ki vagyok én?, eleinte nem a kozmikus visszhang válaszol, hanem szűkebb és tágabb környezetünk. Ki vagyok én? „Én Te vagyok" – hangzik az egyik válasz… Persze van más válasz is, de mindegyik ugyanoda érkezik.

Emlékezetemben egy fehér hajú pap azt mondja nekünk, hogy Isten gyermekei vagyunk. Ha Isten gyermekei, akkor bizonyos értelemben istenek. Gúzsba kötött istenek, akik képzeletük varázslatával képesek túlemelkedni a tényeken. Talán innen a gyerek mindenhatóság érzése.

Beleszülettünk egy királyságba, amely éppen a legsötétebb napjait éli. A legsötétebb persze a legközelebb van a hajnalhoz. Ez is kozmikus törvény. A nagy világkorszak színpadképe recseg-ropog. A súgólyukból kihallatszó szavak különböző darabokból és hittételekből, filozófiákból csak a káoszt fokozzák bennünk. Nem erre van szükségünk.

Hatalmas a választék. Előttem van egy kép a Bhagavadgítából, ahol egy fektetett nyolcas egyik sötét kürtőjébe érkezik a menet. A fiataloktól a halálba omló öregekig kanyarog a sor.

A másik kürtőből viszont csecsemők buknak ki. Az egyikük épp négykézláb mászik, de a másik már totyog, és így tovább. Végtelen körmenetben a születés – halál körforgásának ábrája.

A reinkarnáció, mint a másvilági mechanika törvénye, amely Jézus idejében még része volt a korszak kultúrájának, meglehetősen logikus magyarázatot kínál arra, hogy életeink során előző életünk eredményeit, kudarcait aratjuk le, s nem egy merőben igazságtalan, irracionális élethelyzet a miénk.

Sok ember számára ez izgalmas kérdés. Költészetem szemszögéből nézve a reinkarnáció munkamódszer, hiszen a líra (tágabban az irodalom) másról se szól, mint arról, hogy az énben ezer másik én rejtőzik. Rétegzett énünk mélyén az ősök szólnak hozzánk.

Ezek az ősök talán mi voltunk. Ki tudja? A tér és idő fogalma a lírában könnyedén csúszik egymásba. Például így: „A lombok zöldje mit se változott / A dűlőút ma is az Édenbe vezet (*Zenit*). Az érzelem is köny-

nyen anyagiasul és fordítva, az anyag szemünk előtt változtatja halmazállapotát: „Miféle őrült szenvedélyek / konyharuhába törült háborúk / a napi robot vasbak vége / és odafönt a csillagok.”*(Halottak napja*).

A lélek belső birodalmában, ahova a költészetnek folyamatos bejárása van, Jézus csodatételeihez hasonló események történnek. Titkos találkozások: „lesüllyedve a tükör foncsoráig találkozom vele (*Látogatás*), metamorfózisok: Zöld imakönyve volt a kert *(Imakönyv*).

Érzelmeink tudatosításakor könnyedén repülünk az ittlétből az odaátra. A lélektan ma se tudja pontosan, hogy milyen helyeken járunk álmainkban.

A költő gyermekénje, mert közel van időtlen eredetéhez, még nincs egészen itt. Létezése a játékban teljesedik ki. Varázshatalma van, mint a sámánnak, aki egy magasabb szinten közlekedik föld és ég között. A sámánok utódja, a mai költő, ha el is veszítette varázshatalmának nagy részét, még mindig rendelkezésére áll a csodatevő képzelet.

A felhő égi bokor, játszik rajta a napsütés. A valóság ugyanakkor lefékezi a költő képzeletét. Tudata drámai súlyokat hordoz. A könnyű nehéz lesz, a nehéz könnyű.

A cél az, hogy tanulságokat vonjunk le, hogy megértsük a hét szférából épített, egyre anyagtalanabb és egyre inkább láthatatlan fenséges és gyönyörű Univerzumot, amelynek minden atomjában jelen van a TEREMTŐ, aki a mi szemünkkel is látja ezt a távoli színházat a naprendszerben, ahol a jó és a rossz végestelen küzdelme zajlik.

Beleszülettünk egy királyságba, amely éppen a legsötétebb napjait éli. Sétálok, s úgy idézem ezt a mondatot, ahogy a tornász tornázik. Karbantartja magát, ahogy szokás mondani. Hát én is, mikor erősítem szellemi izmaim. Próbálom kinyomozni, hogy miféle lény nevelődött a magból, a magzatból. Miféle védelem segített abban, hogy eljutottam idáig.

Felébredtem, s mégis mintha álmodnék. Életem eseményei, mint egy kitaposott papucs, ismerősek. Többször végigéltek, végiggondoltak. Nyilván azért, mert üzenetek vannak elrejtve az eseményekben, amik megtörténtek.

A kódnyitogató én, aki kipotyogott az egységből, már nem beszél magáról egyes szám harmadik személyben. Vagy mégis? Emlékezetes írói ötlet, hogy Poirot egyes szám harmadik személyben beszél Agatha Christie regényeiben: „Poirot azt hiszi…„ No, igen, ez a gesztus gyermeki színben tünteti fel a detektív beképzeltségét, valósággal idézőjelbe teszi. Így, ilyen megbocsátó mosollyal valóban csak egy nőíró tud viszonyulni hőséhez, aki átlát a társadalmi társasjátékon, s képes meglátni a felnőttben a gyereket.

Bizonyos nézőpontból földre vetített, létbe hívott énünkre is ugyanígy kell gondolnunk. Némi humorral és megértéssel.

A világ gyermeki szememben feliratokkal és képekkel teli, ingerekkel zsúfolt talány volt. Nem gondolkoztam azon, hogy a felnőttek miképp tudnak eligazodni az utcák közt, miféle szertartáson ülök a templomban, amely a török hódoltság korszakát idézte. Rég volt. Akkor is sütött a nap. A fogyó és növő hold alatt teltek a napok. Őseinkre gondolok… Ha nem lennének őseink, hát nem lennénk mi sem. De vagyunk persze, vagyok (vagyok az ok), ahogy a magyar nyelvet értők hangoztatják.

Az Oknak ezer és ezer leágazása és igazodása, mint valami kozmikus pályaudvar. Olvasásóra és számtanóra és rajzóra és telnek az órák és múlik a korszak… Aki megtanul olvasni, az egy világot kap. A feliratok hirtelen megteltek értelemmel. Vízművek. Fűszer-Csemege. Nem győzök olvasni, érteni, ámulni.

Tény, hogy az olvasás hídján keresztül lépésről lépésre jutottam közelebb ahhoz a szellemi Maghoz, amit énem centrumának éreztem.

Otthoni nevelésemnek köszönhetően mégis kritikával figyeltem a valóságot. Egy percig se hittem, hogy Pécs főterén, a Széchenyi téren felsorakozó tankok a béke hírnökei. 1957-ben mindössze 11 évesen egy kockás – azaz négyzetrácsos füzetbe „drámát" írtam 1956-ról, pontosabban elkezdtem írni valamit a Mecsekben történő harcokról.

Mindezt annak jelzésére, hogy miből épült fel a világképem. Információkból, eseményekből, képekből.

Egy olyan igeidőben léteztem, szinte idézőjelben, amely a szószoros értelmében nem is létezett.

Homlokom mögött egy folyamatosan táguló birodalom. Valamiféle igény, hogy véleményt alkossak… Hogy megértsem a szavak igazi értelmét. A korszakot, amely folyamatosan történik.

Ezer helyről jönnek a szavak, a fojtogató mondathurkok. Jön egy szó, és nem tudni kiféle, miféle. Kapitány valami hadseregben, vagy csak egy kis köznév, akit bármikor besoroznak. Jön egy szó és megtéveszt. Muszáj ezért kifaggatni a szavak mögött lapuló szándékokat. Faggattam is őket...

Mindenféle könyvet kölcsönöztem a pécsi, majd a győri városi könyvtárból. Elsős gimnazistaként nemcsak regényírókat olvastam, hanem költőket: Balassit, Csokonait, Arany Jánost, Petőfit, Adyt, József Attilát, igazi szomjúsággal a világlírát, oroszokat, angolokat, s nem utolsósorban francia szimbolista költőket is, megmámorosodva attól, hogy a szavak szellemi létezők, érzelmi energiacsomagok, képesek eljutni a lélek olyan láthatatlan térségeibe, ahol megszűnik a világ, a valóság, s valami másvilág kezdődik, ami van és nincs.

A költészetben való elmerülés, az írás azt is jelentette, hogy kilógtam a sorból. Igazodtam ugyan a valóság elvárásaihoz, de igazi lelki életem terepe mindig is belül volt. Könnyű ezt a helyzetet leönteni egy pszichológia szakkifejezéssel, nem teszem, mert a lényegen mit se változtat.

Inkább egy verset idézek, amely leírja helyzetemet: „A költészet csoda volt, / bűvös kaleidoszkóp./ Ábráiban miket láttam? / Sok színes víziót./ Antikvitást, középkort, /szép kastélykerteket / s galambokat repülni / a kerengők felett…(Csoda)

Tekintve, hogy a gimnázium után nem vettek fel hosszú évekig semmilyen egyetemre, főiskolára, vagy tíz évig mellékvágányon kanyargott az életem. Mindez aligha újdonság annak, aki a hatvanas, hetvenes évek Magyarországáról hallott valamit, s aki tudja, hogy a kontraszelekció gépezete hogyan működött. Inkább ara emlékezem, hogy negyedikes gimnazistaként küldtem el Kassák Lajosnak néhány korai versemet. Válasza 18. születésnapomra érkezett meg a bencés gimnáziumba. „Első kísérleteit ígéreteseknek vélem. Van bennük mély érzés, gazdag tartalom és formakészség. Érdemes folytatni a már megkezdett utat… Ne a könnyebb, hanem a nehezebb ellenállás irányába haladjon. Ha lesznek újabb költeményei, küldje el, szívesen olvasom…”

Sokáig ez a Kassák-levél volt az én talizmánom. Kassákról akkoriban keveset tudtam, szinte semmit, nem kötöttem össze költészetét a korszakkal. Az én szememben az öreg Kassák egy indiai jógihoz hasonlóan nagyon magányos és kozmikus jelenség volt. Később olvasott naplója alapján igazoltnak látom akkori vélekedésemet. A munkásköltő címke miatt ugyan elismerték , de ezzel együtt is egyfajta izolációba kényszerítették.

Költészetem, hiszen erről akarok írni, melyek egy részét a rendezőgép mellett lyukkártyákra írtam, elég hamar felhagyott az avantgarde inspirációjával, holott (mai eszemmel tudom) a Kassáknak küldött vers a maga végtelen áradásával, szimultán időkezelésével, ami formailag azt is jelentette, hogy egyetlen bővített mondattal fejeztem ki magam, bőven elég lett volna egy költői induláshoz. Csakhogy…

Csakhogy ehhez jóval tudatosabbnak kellett volna lennem. Így aztán ez a korai alkotás: „ha a késelő szél alkonyi széllel sorvasztja / a fényben álmodó falakat /s a Mindenség a málló vakolathoz igazítja a lüktető óra perceit /és tengerek halainak és szeretők szívének vezényli a közös ütemet / mert ő az aki estére csukja be / az életemre áradó fény fogytán a kapukat / s hajtja közelebb a világ halálához a szemhéjakat amiket szerettem / s virrasztja a felhőnek látszó görög városok hajóit melyek rég csonkák / és életemhez alakítja a fény sebességét s a hango-

kat / hogy összefüggést teremtsek a gyermekek játéka / és a tenger között – / összefüggést a pusztulás összefüggéstelen csontjai között" *(Kapcsolatok*) – nem lett kiindulási pont, centrum, amely kijelölhetett volna egy irányt.

Elmentem egy lehetőség mellett. Miért?

Alighanem azért, hogy utam kacifántosabb és kanyargóbb legyen, hogy felfedezzem magamban, hogy nem egy arcom van, hanem sok. Csak fokozatosan jöttem rá arra, hogy tudatosságom, kíváncsiságom, mert észrevétlenül kritikusként kezdtek emlegetni, hiszen több kötetnyi recenziót, tanulmányt, kritikát írtam a tanárkodás mellett, egyfajta „poeta doctus" szerepbe sorolt, vagy észre se vett.

Mindennek foglalata a Széphalom Könyvműhely gondozásában megjelent, tucatnyi verskötetemből válogatott *Az én hatványai, 2015*, amelynek versénjei látszólag különböznek egymásból, de az is lehet, hogy egymásból következnek.

Verskötetеim, ha most fellapozom őket, jogi bizonyításként kezelhetően jelzik a bejárt hepehupás utat, mikorra a költészet már elveszítette olvasói java részét. Valóban megtörtént az, amiről a fiatal költőnemzedék nevében Béres Attila írt, hogy mire költők, írók lettek „már nem volt felvétel a Fekete seregbe". Vagy volt, de az már nem az a sereg volt.

Első kötetem, a *Madárház* csupa irónia, mely látszólag túl van a költészeten, a hagyományos költészeten… miközben ekkor már mögöttem volt számos költő hang, szerepválasz. Több el nem fogadott kötet, amelyet a készülődés, a kísérletezés jellemzett.

Lírai nyomozásom szükségképp énvilágomba vezet. Az irónia megtalálása – emlékszem – egyfajta lelki megkönnyebbülést jelentett. Akkori énem szinkronban a korszak álarcos beszédmódjával lehetővé tette, hogy megfogalmazzam azt, amit csak így lehetett közölni.

Leszorított helyzetem, mint költői téma, kikerülhetetlennek bizonyult. Felfogtam az erőviszonyokat. A *Történelmi pillanatban* így: „az én radírgumim / az én szorgos / kis radírgumim / ítéletet hirdet // könnyű mondani".

Ugyancsak a történelmi helyzet karikatúrája a következő reflexió az egykor oly sokat emlegetett békeharcra, a *Harcképek* következő részlete: „alszik a tábornok / csorog a nyála / békegalambpörköltöt / evett vacsorára". Az ilyen és ehhez hasonló versviccek, humor-morzsák felett a kritika elegánsan elsiklott. Szerencsémre, mondhatom, habár a rendszerváltáshoz közeledve a versekbe rejtett gyúanyag egyre kevésbé volt veszélyes.

„A stílus maga az ember" – idézem Buffont. Igaz-e? Sok szempontból igen. Egy adott stílus ismételgetése, miközben hozzá idomítja az

embert a stílus által meghatározott világképhez, nyilván előnnyel jár, hiszen rutint ad, de egy idő után a modor modorossággá válik.

Én hamar eluntam magam. Az egyik stílus után jött a másik. Kalandoztam. Számomra a líra magánvallás volt, spirituális útkeresés. Viszont az irónia közege, ezt be kellett látnom, ha mulattatott is, távol esett személyiségem valódi természetétől, amely a Harmóniát kereste… Persze, nem találta. Vagy megtalálta, mikor az idillhez menekült, amelyre kitartón vágyakozott, ezer meg ezer módon, de éppenséggel csak a borzalmak elé horgolt függönynek érzékelte.

Elégikus énem az *Alvilági anziksz* verseiben került egyre közelebb ahhoz a költői gyakorlathoz, amivel győri diákéveim védettségében kísérleteztem. A verset akkoriban komoly és színgazdag érzelemkifejezésnek éreztem. Lelki röntgenképnek, amely megmutatja a költő viszonyulását életének eseményeihez.

Részben a váratlan halálesetek magyarázzák, hogy a halál témájától nem bírtam szabadulni. A szomorúságban laktam. Énlíra helyett beleképzeltem, beleéltem magamat egy másik személyiségbe, jelképes szituációkba. Az Alvilági anzikszban így: „Alig hiszem, hogy rád találok itt, hol csónakom, ágyam / hangtalan suhan s én pillám ecsetével, mintha álomképet festem a rezzenéstelen vidéket,/ valóságunk furcsa fonákját: indigókék fürtjeit a messzeségnek, / s a két világ közt ingázó fekete madarakat…”

Lét és nemlét, igen és nem, fekete fehér a létezés dualitásának ábrája drámai feszültségek hordozója. A finom egyensúlyozásra ugyancsak szükség volt, hogy megőrizzem életkedvemet. A legjobb megoldás ilyenkor, ha nagyobb távlatból nézzünk mindarra, ami történik velünk.

A versek látószöge, távolsága, hogy mit fog be egy költő a lelki képpé transzponált valóságból, nagyon különböző lehet. Tagadhatatlan, hogy a primer élmény, a veszteség nem ad vigaszt a léleknek. Valami más kell ahhoz. Szükséges, hogy a véletlennek látszó események mélyén megsejtsük a felettünk álló Törvény működését, a nagy és egyetemes összefüggéseket, melyben a halandó én a nála nagyobb világfolyamatba illeszkedik: „Kialszik hirtelen a lámpa / Halálomat viszem a halálba / Ereszkedem őseimbe – / Homokba csont – / Kőujjal tapogatok – / A kihűlő bazaltban – még meleg / Rózsát hajt az emlékezet / Susog az idő kőlombja / / Micsoda súly!” *(Mementó*)

A líra szabályosan ellenáll annak, amit nem tud élménnyé, érzelemmé párolni, desztillálni. És ezen a nyomvonalon az is érthető, hogy a nyelvi közlés (tehát a nyelv muzsikája, a kifejezés ritmusa, dinamikája) miképp válik *tartalommá*.

A lényeg, még ha az eltelt századok tágra nyitották is a versbe ereszthető fogalmak skáláját, az érzelmi megrendültség. A személyes érintettség. Például az a fájdalom, (ősélmény), amit mindannyian érzünk, mikor az elmúlás tényeivel találkozunk.

A családi én című ciklus anyagából való a *Példa* című vers, amelyben én, négy fiú közül a második, anyánkat gyászolom. Tagadhatatlan, hogy igyekeztem fogalmivá alakítani, tárgyiasítani az érzést, hogy kevésbé fájjon a hiány, de épp ez, a szöveg alatt futó viszonyulás adja meg a vers igazi jellegét, amelyet az olvasó aligha tudatosít magában, de nem is ez a dolga: „Szemed már nem fogadja be, / amit vetít a képmutogató / Mindegy hogy szélfújta virág vagy épp / Az én arcom – mindegyik / Jelentéktelen megunt kivérzett / Vetülete a lejárt időnek…"

Verséneimet, ahogy utólag látom, gyakran az élethelyzet szervezte, ám az élethelyzetekhez rendelt archetipikus formák a daltól az elégiáig, a gondolati verstől a rapszódiáig az idők során mintegy feloldódtak egymásban.

Valójában a megénekelhető témák mágnesezik magukhoz a szavakat. A költő tudja, vagy nem tudja, de a szavak által (a szóválasztással) közvetíti, muzsikálja belénk, lelkünkbe a maga emberi helyzetét. Olyannyira, hogy a szitációt kifejező szótár szavai kristályodnak versemlékké az olvasóban.

Egyáltalán nem mindegy, hogy miféle szavak, szócsaládok kerülnek egy írásban egymás mellé. Ez valami olyasmi, amit az olvasó ösztönösen érez. Néha úgy, hogy zavarják a rosszul illeszkedő szavak, máskor viszont – fordítva – a szófűzés találékonysága igazi esztétikai örömöt okoz számára.

Hirtelen formát kap a szavak mögötti szép, a drámai valóság, az élmény, ami minden egyedisége ellenére is a közös emberi élménykincs része. A világegyetem információs hálózata (ez a holografikus isteni tudat), amely valósággal beburkolja a Földet, tárolja, őrzi minden létező érzésünk, gondolatunk. Az irodalom a maga szellemi áramszedőivel innen szedi le, s oda közvetíti az információkat.

Szerettem volna tiszta, egyértelmű költő lenni, akit könnyű felismerni. Nos, én nem ilyen szerző vagyok, s ahogy látom, egyre kevesebb az ilyen szerző.

Azért, vélekedem, mert nemcsak a minket körülvevő valóság hasadt részekre, hanem mi magunk is. Magamról szólva benső énképemet újra meg újra össze kellett raknom.

És az is igaz, hogy az olvasók kényelmesek. Gyanús az az alkotó, aki egyszerre író, költő, műfordító tudós irodalmár... Akkor is, ha manapság egyre több költő ír regényt. Néha szükségből is, hiszen líránk elvesztette

olvasóinak nagy részét. A fordulat mélyebb világnézeti okaiba, az értékválság pokoli mélységeibe kéne leszállni az elemzőnek, de erre nem vállalkozom.

Folytatom az oknyomozást. Az iróniától az elégikus énig jutottam. Nem beszéltem a népköltészet és ballada iránti érdeklődésemről, pedig ezen a szálon jutottam el az ősénhez, aki a mítosz és a monda felé veszi az irányt. Kirándulás volt ez az első perctől kezdve, de mégis, ahhoz, hogy világomnak kezdete, éjszakámnak hajnala legyen, nem kerülhettem el a genezis kérdését.

Elég felnézni az égre, máris elgondolkozhatunk azon, hogy a régi csillagok ma is ugyanúgy ragyognak – a naprendszer lényei, a különböző istenek és istennők is itt vannak, rezgésük még érezhető, hiszen halott vallás nem létezik, mint ezt megírom a *Fényszögek*ben – *Mars az Oroszlánban*: „Ó régi istenek Villámok / Hegyek Vizek Csillagok / Azóta is veletek viselősek / S bizony az egyetlen Isten / Végtelenébe merülve Ti / Nem szűnő fényerővel /Ragyogjátok át ma is az anyagot".

Az istenképek labirintusa azért fantasztikus, mert minden a teremtés dicsőségét zengi, s valóban az istenképzet napsugarai a különböző tulajdonságokat, képzeteket, létterületeket gondozó istenek és istennők a kollektív tudattalan eleven létezői. Csak meg kell szólítani őket.

A kollektív tudattalanban (mint emlékezetünkben is) nincs idő, akkor se, ha időtudatunk szerint próbáljuk rendezni az információkat.

Sokféle alakváltozatomat látom, különböző helyszíneken, különböző megvilágításban, nappal és éjszaka között, eleven izgalomban, mert a lét tudat, a tudat pedig lét, izgalmas repülés, amely kitárja a kozmosz kapuit. A líra könnyen hajt végre dimenzióugrásokat, köt össze, hasonlít, épít egybe múltat és jelent. S ami ugyancsak fontos – képes megszemélyesíteni mindent. Tegezni futó, ugró, repülő állatokat, csevegő patakot, füvet, fát, Istent.

A nagy és egyetemes tudás koncentrikus köreinek apró buboréka az a személyes, napról napra, innen-onnan, sorsfeladatként összeszedett szinte testmeleg tudás, amelynek szíve közepe bennünk van. És bár tudásnak mondom, éntudatnak, a kis ego pillanatnyi világképének, de azt is tudom, hogy kis egónk a felettes, transzcendens fénylényegű Én pillanatnyi kivetülése csupán.

Hamvas Béla vagy egy másik síkon Weöres Sándor számára ez kiindulópont, a megértés nulla kilóméter köve, ahonnan út nyílik a logika ketrecébe zárt valóság meghaladására. – A logikán túli szívcsakra megtapasztalására.

Talán nem véletlen, hogy Weöres az *Egybegyűjtött versek* nyitó ciklusának egyik mottójaként idézi egy lány szavait: „Hiába ír verseket, sose lesz költő, mert nem mer álmodni. Lehetek kegyetlen? Mert nem tud szeretni." Igen, egy kisebb nukleáris robbanás a szívben, tanulság, ami nem a logikus Y kromoszóma oldaláról hangzik el, hanem a másik oldalról, ahol csak az tud igazán szeretni, aki álmodni is tud.

A nőiség lefojtott üzenetét sokáig férfiak mondták ki… Weöres is értette ezt, nem hiába idézte, hiszen Jung óta, s talán korábbról is evidencia, hogy a férfiban a nő, a nőben a férfi-létélmény valahol jelen van, legalábbis előhívható.

Mikor a *Családi én* s a *Romantikus én* verseit írtam, persze utólag gyűjtöttem, rendeztem őket, mert fogalmam se volt arról, hogy hány én lakik bennem, nem az intellektusommal írtam, hanem egy kicsit a szívemmel. De lehet-e hitelesen írni ezzel az „írótollal", mikor a korszak géplogikája kiiktatná az érzelmeket, hogy a praktikus, kegyetlen haszonelvűség alacsony mennyezete alatt éljen az ember.

Lehet-e korszerű az érzelemtudatos líra? Mentes a közhelyektől? Egyáltalán, mit tudtam én az érzelemről? Mit tudhatunk erről manapság, mikor érzelmi analfabéták, lelki sérültek tolonganak az utcákon. A beletörődés kórképe mögött a lelki sérülések, az el nem sírt könnyek.

Túl az önsajnálat árvaságán, ahogy ezt 13 éves koromban írtam („arcom meztelen gyerek / körülöttem a város mozija pereg"), mit tudtam magamról?

Sokat és keveset. A *Portré – magyarázattal* nyilván visszatekintés, sőt utólagos megértés, mert amikor benne vagyunk az eseményfolyamban, akkor aligha van időnk a mélyebb megértésre, amelyben az érzelem mögött, mintegy távlatot adva történéseknek, megjelenik a ráció, amelynek egyik érzelmi vetülete a belátás, lépések a bölcsesség felé, mikor a halmaz szép lassan rendezetté válik. Minden a megbocsátó békességben létezik:

„Kaland volt nekem a szegénység / Nem tagadom Az ötvenes évek / mesebirodalom / Képtelen voltam megérteni / hogy Anyánk mért rohan / Komlóra, irodába / majd a pécsi porcelángyárba / ahol porcelánkisasszonyok napernyőjét / krinolinját festette napszám és hozott / lehúzható matricákat nekünk…"

S ha a belátás bölcsességéről írtam, érdemes A *Rezümé* című prózaverset is felidéznem: „…Jobban jártam volna, ha gyerekkorom kiszámolójára hagyatkozva kiválasztok a mindenségből magamnak egy pöttöm katicát, s felküldök a hátán egy pici pettyet Istennek… Ő tudja majd, mit kezd vele. Ő a Kezdet és Vég ura, ki a madártojás nulláit írja

magány egyese után – s íme senki sincs egyedül. Ő pontosan tudja, mit kezd azzal a pici ponttal. Leejti, mint esőcseppet, a mondat végére."

A hétköznapi tények versbe fényképezése a lírában komplex folyamat, mert a tényekhez érzelmek tapadnak. Az érzelem képes átalakítani a valóságot. Realista énemet gyakran elegyítettem a romantikussal, mint ahogy mások is. Rá kellett jönnöm, hogy a szituáció lefestésének milyen jelentősége van. A szituációban ugyanis (ezt az írók ugyancsak tudják, de mégsem úgy, mint a költők) a tárgyi apróságoknak fokozott jelentősége van.

A Kaffka Margitra révedő versem az *Indul és megáll* , mint ezt a mottó is elárulja („Szép nagy csendesség van, tisztán hallatszik a harangszó") a képzeletből született, abból a sejtelemből bontottam ki, hogy miképp alakul ki egy bakfisban a nőiség, hogy aztán a női léttapasztalat miképp hangolja át a személyiséget: „Hallom a kőfal mögött közeledni, / Majd távolodni ifjúságod évszakát. / Hallom a fajdkakas rikácsát / Meg a bakfisok harsány nevetését a tudatlant / Hallom az éji csöndet / Amint egy ferde száj szögletébe/ vési a lemondást…"

Amiről nemigen beszéltem eddig, holott minden szín, énvázlat csakis így értelmezhető, az a biográfia kivetülése. Önéletrajzunk mélységes mélyéről hozzuk fel a szavakat, hogy elfogadtassuk, megmagyarázzuk látásmódunkat, ittlétünk kalandjait.

Realista énemet romantikus énemtől (ez részben neveltetés kérdése) sosem akartam tudatosan elválasztani. Ösztönösen úgy éreztem, s talán érzem ma is, hogy a realizmusnak a romantika adott távlatot, mikor akarva-akaratlan felfedezte a tudattalan birodalmának kísérteteit. Azokat az ösztönerőket, amiket aztán a pszichoanalízis próbált megszelídíteni.

Versciklusaim mögött érzelmileg átélt élethelyzetek villannak fel. A *Rekonstrukció, 2006* például tanári pályámat idézi: „…az ünnepély emléke befogad: / a rút ragacs tornaterem pezseg / falanxban – terv szerint az ifjúság / figyelmével hosszan tapogat / gurulnak gömbölyű szavak / majd utána a himnusz hangjai / lekeverik a felhevült jelent". Nem kell magyaráznom, hogy egy illúzióit vesztett korszakról beszélek. Egy olyan korszakról, amely logikus következménye volt az 1945-től 1989-ig tartó emberkísérletnek, ami ma is folyik. Hívjuk akárhogy.

Ugyanakkor az ember, mert többdimenziós szellemi létező, ösztönösen is kapcsolatban van romolhatatlan önvalójával. A földi játszótér szerephelyzeteibe könnyű belemerülni, de szabadságunk erősen korlátozott. A *Ródlipálya a Tettyén* című versben erről is szó van: „Nem nyúlhatsz bele a képbe / tulajdon emlékezetedbe // hogy arrább rakj egy

házat / barnábbra fess egy füstcsíkot / /Ehhez már nincs jogod /hisz elköltöztél innen // de mégis ott gurulsz a havon – Gurulsz pörögsz a havon //és szánkód nélküled ér le / a domb alá hol fények rajzanak / /s fenyőillatú már az este."

A képzelet szabadsága és a valóság egyszerre határozza meg a hiteles átélést, ezt a különleges szertartást. Háromszor szent, háromezerszer is tanulságos. Nem véletlen, hogy az istentisztelet ugyanezt teszi. Embervoltunk ezáltal emelkedik a meditáció időnélküliségébe, hogy találkozzunk a bennünk lévő végtelennel, ami felfoghatatlan, ugyanakkor mégis van róla fogalmunk.

Misztikus énem születése épp olyan észrevétlenül történt bennem, mint romantikus, vagy reális énem megjelenése. Tagadhatatlan, hogy e látásmódhoz beszédmód is tartozik, divatos szóval narratíva, amely többé-kevésbé kijelöli a nyelvi közeget, annak határait, asszociációs bázisát, képkincsét, amivel kifejezhető az élmény, amit nem csak én éreztem, hanem százan és ezren előttem, neves és névtelen elődök, mindannyian a nagy és egyetemes Föld lakói, akik érzékszerveiken túli érzékszerveikkel érzik, élik a kozmoszt betöltő isteni terv valóságát.

Ennek megsejtéséhez a könyvek sokat segítettek, mert ezen a szellemi vérátömlesztési folyamaton keresztül kapcsolódtam össze előzményeimmel. Ugyanakkor a könyveknél fontosabb volt a valóság, amelyben mindig jelen van az emberi teljesség: test, lélek, szellem hármassága.

A létezés anya- és apajogú összekapcsolódásának misztériumát a magzatkortól az öntudatosodásig, ha nem is értjük, éljük. Ha máskor nem akkor, mikor a szerelemben elveszítjük magunkat. Ilyenkor hirtelen lepillantunk az óceán fenekére. Honnan jöttünk, hová megyünk? Szívmelengető, rázkódtató kérdések kalapálnak bennünk.

Nehéz helyzetben van a költő, a festő (szóval a művész), ha egy közismert bibliai jelenetet próbál megérzékíteni. *Az angyal* című versben én a jelenet kozmikus összefüggéseire figyeltem: „ Mikor a Máriának rendelt Angyal / átsuhant az ősrobbanás porviharán ragyogva / hirtelen megtántorodott / Úgy állt ott Mária előtt / mint aki megöregedett /mint aki szólni se bír / Szólott mégis hangtalan / szavakkal mint a Fény / mely tűnte után se / ragyogott kevésbé." A jelenet kilóg a realitásból, mint minden mítosz, mese és legenda, amelyben a csoda szükségképp jelen van.

Nagy érzelmeinkben, mik titkosítva vannak bennünk, épp a csoda-elem az, amit nem lehet magyarázni. Nem is kell, ahogy azt se, hogy a földi szerelem bizonyos fokig az égi szerelem átélése és fordítva, amennyiben nem öltük el ideáinkat.

A stílusok mélyén világképek birkóznak egymással. A korszakok stílusai össze vannak kötve a jó és a rossz, a fény és a sötétség harcával. A fény nem egyezkedhet a sötéttel.

A földi szerelemben önmagunk fölé emelkedünk, egy olyan légritka térbe, amelynek rezgését sokáig nem bírhatjuk. Mégis ebben a módosult tudatállapotban megsejtünk valamit arról, hogy a női énben miféle rendszerszintű átalakulás, átlényegülés megy végbe: „Bűvöli sejtjeid a ringatás / Legendád lélegezve nő / S te érzed mint az áradást / növekedni az erőt / s a mézillatú vágyakat magadban" *(Genezis*).

Az én fölötti én mintegy a történelmi én fölött helyezkedik el. Lent és fent viszonyrend-szerének látható és láthatatlan törvényei kiolvashatók a versekből. Az, ami lent megoldhatatlan (a történelem, mint a világot uraló erőszak), az odafent megoldódik. Idelent viszont a költő, az íródeák, a lantos, az énekmondó eszmeileg (s gyakran fizikailag is) belekeveredik a történelem eszme-viharaiba.

Az a líra, mely elvesztette morális iránytűjét, légüres térben tátog. Igaz, minden a nagy zárórára, a kikerülhetetlen korszakváltásra készül, ahol tömegek vesztik el tájékozódási képességüket. Már csak azért is, mert fogalmuk sincs eredetükről, családi, történelmi gyökereikről.

A kérdés ezek után, hogy a programozott amnézia hova vezet? Kinek Jó? A személyes, a családi történelem be van ágyazva a nagyobb történelmi összefüggésekbe. Ki lehet-e ezt fejezni?

Történelmi tárgyú verseim súlypontja a félmúlt, de megkíséreltem jelen énemet visszavetíteni a távolibb múltba. *Önarckép helyett* című négysorosban így: „Vert hadak rongy felhője csattog / Kalamárisából a tinta kifolyt / Sós könnye hull az íródeáknak / De hát az alkuban ez is benne volt".

Hasonló módszerrel élek a *Metsze*t soraiban. Itt is életképszerű helyzettel találkozik az olvasó: „szürkület daróca / két fáklya esőben / lovak esőben / kövek alatt a fű / nedves mint a suttogás / suttogás az éjben / összeesküvők / hosszú talárban / vagy csak a fáklyák sercegése / csak a csillagok csobbanása // most kelnek át".

A történelmi versek hitelessége részben az archaizáláson múlik, de a tárgyak korjelző tulajdonsága önmagában is képes visszaadni valamit a letűnt korok hangulatából.

Természetesen további alakmásaimat is megidézhetem, de a lényeg az, hogy verseim témái átáramlanak egymásba. Az énlíra egyben történelmi számvetés. A Jánosy Istvánnak ajánlott vers (az ÉN mögötti én c. ciklusban) éppenséggel az új barbárságba süllyedő szellem segélykiáltása: „A lúdtoll percegve, sietősen / Szalad, süllyed, mintha súly alatt / a

történet viharába, / ahol már minden megesett. / A tér, az idő. A rémület. / Elfeledt nyomokon, / Mintha vízbe vetett sikamlós köveken / Lépdel óvatosan, visszafelé a képzelet. / Köröskörül a rabláncra vert ég. / Elkésett szavak."

A ciklus további versei egyfajta szellemi hálóként (Petőfitől napjainkig) idéznek költőket, hiszen senki sem magányos jelenség, szellemi és lelki rokonság fűzi egybe a líra szereplőit. A kismester épp olyan fontos lehet egy adott pillanatban, mint a nagy. A lényeg a hitelesség, vagyis a hit, hogy ki kell mondani a létezést, amely közös ügy.

Regényt kéne, lehetne írni, hogy szétterüljön időben és térben mindaz, amit megéltem, megéltünk, létezők összefonódva úgy, hogy csak kevéssé értjük szerepünket.

Vajon saját versköteteimet lapozva nem éreztem-e csalódást? A szellem kalandja milyen esendő, s ugyan kinek világítasz apró fényeddel, amit a Teremtőtől kaptál. Kinek mutatsz utat az idő és a tér labirintusában? Vajon az énképek rengetegét lapozva, nézegetve, mintha fényképeket, miféle tanulságot szűrhetsz le? Egyáltalán, kell-e valamilyen tanulságot leszűrni? S kell-e azon töprengeni, hogy a könyvekbe rejtett szívdobogásokat csak kevesen hallják.

De ez mindig így volt. A költészet életforma, amelyben a szavak érzelmi energiáival teremtünk… Gyógyítjuk magunkban és másokban a hiányt, a közös hiányt, azzal és azáltal, hogy megfejtjük érzéseinket, hogy utat vágunk a dzsungelben, ahol nem csak mi járunk.

Eltévedt szerelmes leveleket kézbesít Isten a halandóknak. Jövőt a jövőtleneknek. Szóval vers-éneim, korokon átívelő stílusjátékom során egy tükörbe gyűjtöttem össze mindazt, amit magamról és a korról, országról, világról éreztem és gondoltam.

Rezgésszintek. Csavargatod a kozmikus készülék gombját, s különböző létszintekről érkezik az adás. Csasztuskától a harci indulóig, magas költészettől a harsány zenéig sokféle műsor érkezik. Évszázadok elevenednek meg. Éltél-e akkor? Elődeid üzennek, s te nem érted szavaikat. Mégis a kommunkáció, mint lélekcsere, folyamatosan működik.

Ezt a határhelyzetet fogalmazzák meg (ahogy én látom) avantgárd-énem versei.

Mindaz, amit a különböző izmusok felszínre hoztak, részben benne van/volt a romantikában, amely hirtelen egybelátta a téridő világát. Nem csak a színtan ejtette ámulatba (impresszionizmus), nemcsak a futólépés, a mozgás ejtette ámulatba, különös tekintettel a filmre, hanem a tudattalan birodalma, vagyis minden, mintegy kiemelve az egészből,

szétanalizálva, felnagyítva, részeire bontva s megérkezve az abszurd végállomására.

Az én avantgárdom is a meglepetés energiáját használja fel. „Ökölcsapás a szívtájékra „(ahogy ezt Csoóri Sándor írta nekem egy levelében a *Hószakadá*s című film forgatása idején). Illusztrálom is a módszert. Íme egy finom megközelítés: „A beszívott levegőből értelmet kiszűrni mint halk zenét / most épp olyan nehéz mint a kék eget / kürtőkalapnak húzni a semmire". (*Bölcsességeink).*

A líraibb megközelítés: „műanyag szipkákon át szívjuk a miatyánkot / és plakátokat énekelünk az utakra / mintha jogunkban állna / visszafelé pörgetni a teremtés rulettkerekét (*Nemzedék*).

Végül a számon kérő, lázadó megközelítés: „ Próbálkozik a munkanélküli Reménység / megélni avas hulladékon a zsírpapírba csomagolt / holdfény maradékán ebben a terrorral összekarcolt / égüveget betörő memoárban (*Nyomor*)." Se szeri, se száma a lehetséges változatoknak.

Ugyanakkor azt is látni kell, hogy a különböző stílusformák, mint a személyiség ruhái (énkísértetei) bármikor levethetők. De valamilyen ruhát, szóalakot mindig viselnünk kell, amíg beszélünk egyáltalán. Az irodalomban a szótlanság a végső meztelenség.

Mikor elszántam magam arra, hogy ízelítőt adok költői ruhatáramból (a teljesség igénye nélkül), az a cél vezérelt, hogy ne csak szó-ruhatáramat mutassam be, hanem a mögötte élő, eszmélő személyiséget is.